

РОЗДІЛ IV. Історія, теорія та практика видавничої справи й редагування. 2, 2012*Список використаної літератури*

1. Бондаренко Н. В. Українська мова : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. В. Бондаренко, А. В. Ярмолук. – К. : Освіта, 2005. – 272 с.
2. Данилевська О. Етика : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Данилевська, О. Пометун. – К. : Генеза, 2005. – 192 с.
3. ДСанПіН 5.5.6.084-02 Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей. Державні санітарні правила і норми. – Чинний від 01.03.2002. – К. : МОЗ України, 2002. – 24 с.
4. ДСТ України 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 1996-01-01. – К. : Держстандарт, 1995. – 21 с.
5. ДСТ України 29.5-2001. Видання книжкові. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги. – Чинний від 2001-07-01. – К. : Держстандарт України, 2001. – 35 с.
6. ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. – Чинний від 01.01.96. – К. : Держстандарт України, 1995. – 24 с.
7. Жерар Ф.-М. Як розробляти та оцінювати шкільні підручники / Ф.-М. Жерар, Кс. Роеж'єр. – К. : К.І.С., 2001. – 339 с.
8. Касьянов Г. Учебник «по-українски» или украинский учебник: как выбратсья из заколдованного круга / Г. Касьянов // День. – 2005. – № 35 (563). – С. 10.
9. Климук Л. М. Трудове навчання. Обслуговуючі види праці : підруч. для 5 кл. загальноосв. навч. закл. / Л. М. Климук, Б. М. Терещук, В. І. Туташинський. – К. : Арка, 2005. – 192 с. : іл.
10. Ляшенко О. Вимоги до підручника та критерії його оцінювання / О. Ляшенко // Підручник ХХІ століття. – 2003. – № 1–4. – С. 60–66.
11. Мерзляк А. Г. Математика : підруч. для 5 кл. загальноосв. навч. закл. / А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Х. : Гімназія, 2005. – 288 с.
12. Рожен О. Кому потрібне держзамовлення на шкільні підручники? / О. Рожен // День. – 2006. – № 2 (581). – С. 18.
13. Рубля Т. Є. Образотворче мистецтво : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Є. Рубля, С. І. Федун. – К. : Перун, 2006. – 192 с.
14. Панченкова Н. М. Підручники і посібники для середньої школи: вимоги та реалії / Н. М. Панченкова // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2000. – Т. 1. – С. 88–95.
15. Плахотник В. М. Англійська мова : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. середньої шк. / В. М. Плахотник, Р. Ю. Мартинова. – К. : Освіта, 2000. – 240 с.
16. Сікорська З. С. Наукові вимоги до шкільних підручників з мови / З. С. Сікорська // Збірник наукових праць. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2003. – Вип. 2. – С. 45.
17. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практ. посіб. – 2-ге вид., стереотип. / Тимошик М. С. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
18. Терещук Б. М. Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Б. М. Терещук, В. І. Туташинський. – К. : Арка, 2005. – 208 с. : ілюстр.
19. Тимошик М. Службова частина видання / М. Тимошик // Друкарство. – 2004. – № 2 – С. 24.
20. Ярошенко О. Г. Природознавство : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Г. Ярошенко, В. І. Баштовий, Т. В. Коршевнік. – К. : Генеза, 2005. – 128 с. : ілюстр.

УДК 070(477.8) «1923/1927» : 655.4/5

І. З. Зубрицький – здобувач, молодший науковий співробітник Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника

**Висвітлення видавничої проблематики на сторінках газети «Діло»
(1923–1927 рр.)**

Роботу виконано в Науково-дослідному інституті пресознавства ЛННБУ ім. В. Стефаника

Розглянуто рецепцію питань із видавничої справи на сторінках газети «Діло» від моменту ратифікації прав Польщі на Східну Галичину до прийняття нового пресового закону, взаємозв'язок культури видання із проблемами галузі, а також окреслено запропоновані журналістами способи розв'язання видавничих проблем.

Ключові слова: преса, культура видання, видавнича справа, «Діло».

Зубрицкий И. З. Освещение издательской проблематики на страницах газеты «Дело» (1923–1927 гг.).

Рассмотрена рецепция вопросов издательского дела на страницах газеты «Дело» от момента ратификации прав Польши на Восточную Галичину до принятия нового закона о прессе, взаимосвязь культуры издания с проблемами отрасли, а также определены предложенные журналистами пути решения издательских проблем.

Ключевые слова: пресса, культура издания, издательское дело, «Дило» («Дело»).

Zubrickiv I. Z. Expression Publishing Problems on Pages of Newspaper «Dilo» («Affair») (1923–1927).

It is reviewed the reception problems of publishing on pages of newspaper «Dilo» («Affair») from the moment of ratification claim of Poland on East Galicia to reception the new press law, interconnection culture of publishing with problems of branch, and also is distinguished called-up by journalists ways of solution publishing problems.

Key words: press, culture of publishing, publishing, «Dilo» («Affair»).

Постановка наукової проблеми, її значення та аналіз останніх досліджень. У загальному комплексі історичних досліджень української преси та книги вагоме місце займають 20–30-ті рр. ХХ ст., зважаючи на актуальність рішень, що були здійснені в складний час відсутності української державності та у важких економічних умовах, а також з огляду на подібність проблем, що виникають на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Досліджуваний період – від моменту правового долучення західноукраїнських земель до Польщі (14 березня 1923 р.) до уведення в дію польського пресового закону (10 червня 1927 р.) – характеризується нестабільністю законодавчого регулювання пресових питань, використанням застарілих австрійських законів, значним свавіллям регіональних чиновників. Питання, висвітлені на сторінках «Діла», часто були засадничими проблемами книго- та пресовидання й від них багато в чому залежала культура видання.

Деякі дослідження цієї проблематики вже здійснено, що засвідчують монографія «Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс» Л. Сніцарчук [37], статті «Періодика як джерельна база історії видавничої справи в Україні» Н. Зелінської [9] та «Українське книговидання у Львові 20-х років ХХ ст. в ретроспективі газети “Діло”: умови видавничої діяльності, мережа видавництва» О. Палюх [22]. Окрім загальних досліджень із журналістики та видавничої справи, «Діло» також розглядалося як окремий об’єкт дослідження (“Діло” (1880–1939 рр.): Поступ української суспільної думки» Ю. Шаповала) [40].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Про нестабільність функціонування видавничої справи та змінність читацьких смаків, із якими стикалися видавництва аналізованого періоду, можна судити з багатьох порушуваних у газеті проблем, але одними з найбільш показових є приклади зі статті Михайла Галушинського про діяльність «Просвіти»: «Інтелігент завертає “Народню Просвіту”, бо вона йому не потрібна. На його думку – це примха Гол. Виділу, видавати такий часопис. Читальня просить не посилати “Нар. Просвіту”, бо не має грошей! На одній нараді кажуть нам видавати малі брошури – 1 арк. друку, бо таку брошурку мужик радо купить, одним духом прочитає її і вона його зацікавить до читання більших книжок. З другого боку дістаємо всі брошурки назад, бо вони за малі і за дорогі. Люде куплять книжку, а брошуру ні. “Така думка мужиків” – пише автор листа» [4]. Непередбачуваність і шкідливість для видавничого процесу «думки мужиків», можна проілюструвати хоча б таким повідомленням у рубриці «Всячина» п. н. «Книжки – джерело лиха» [12], у якому йдеться про заповіт одного селянина синові. Серед умов передання й збереження за спадкоємцем майна є: «(3) Заборонною тобі читати книжки та часописи. 4) Мусиш виховати свої діти без науки читання та писання, бо знання письма є джерелом людського нещастя та лиха». Звісно, цього заповіту не виконали навіть одразу ж після його написання, але певні складнощі у взаємодії «видавці–видавничий продукт–читач» усе ж існували.

Ще однією проблемою початкового періоду функціонування видавничої справи Галичини на території польської держави був високий рівень інфляції: «Патріот побрав тому два або півтори року книжок за 25–50 марок обіцяючи зараз прислати гроші. Ми упоминали, він мовчав. Сьогодні картка коштує 600 мк., а він довжний 50 мк. Про це щоби він заплатив теперішню ціну книжок, не можна йому й згадувати, бо він не заплатить». Можливість задовільного функціонування «Просвіти» в інфляційних умовах автор убачає в тому, що «філії мусять брати книжки за готівку. Нехай беруть на невеликі суми. Тоді вони не тратять ніщо. Бо при невеликих сумах а постійному зростови цін – усе вирівнюється. Але як усі філії братимуть від нас місячно книжок від 200–500 тисяч, і платитимуть готівкою, тоді й Гол. Т-во зможе повести видавничу діяльність на користь освітній справі» [4].

Інфляційні процеси заторкували всі сфери видавничої діяльності, на постійний зріст цін скаржилися і видавці «Діла», убачаючи вихід у тому, що «не дрібна частина українського громадянства, але увесь свідомий загал своєю матеріальною допомогою мусить підперти пресу. Мусить їй дати трівку матеріальну основу...» [7]. У листопаді 1923 р. почали розробляти таку основу, збираючи на пресовий фонд «Діла», однак через складні економічні умови, політичну та культурну роз'єднаність українців, велику кількість питань, які вирішувалися так само, динаміка збору коштів не була значною.

Складною проблемою аналізованого періоду було забезпечення видавничої справи папером. Перед Першою світовою війною в західноукраїнському регіоні діяло вісім паперових підприємств (зокрема Черлянська паперова фабрика на території Галичини) [38], але в повоєнний період вони або припинили свою роботу, або працювали дуже непродуктивно. Тож не дивно, що на сторінках «Діла» порушувалися питання потреби власної паперової фабрики. Цьому питанню присвячена стаття Степана Сірополка «Ратуймо культуру!», де автор пропонував вирішити це питання за рахунок створення української паперової фабрики, кошти на яку виділили б галицькі кооперації («Дністер», «Красвий Союз Кредитовий», «Земельний Банк», ін.) та видавці. Потреба такого підприємства очевидна: «Переведення видавничої справи в теперішніх умовах книжкової чи газетної продукції вимагає досить значних коштів, які в більшій своїй частині припадають на придбання паперу, який із кожним днем підвищується в ціні не стільки завдяки зросту чужоземної валюти, скільки завдяки спекулятивним махінаціям фабрикантів та їх контрагентів» [33]. Це питання, по суті, не вирішене й до сьогодні, оскільки хоча в Україні і є свої паперові фабрики, але папір, який вони виробляють, неякісний і тому доводиться закуповувати закордонний. Окрім цих функцій кооперацій, автор статті вбачав ще одну їхню роль у видавничій справі: «встановлення ними кредиту для українських видавництв під забезпечення самих видань». Однак, аналізуючи тодішню ситуацію й тривалий час продажу накладів видань, можемо стверджувати, що така форма організації діяльності могла бути успішною лише в теорії, а не на практиці.

На сторінках «Діла» в складний період взаємного нетолерування різних політичних, релігійних, соціальних сил, окрім статей, що функціонували в руслі цієї нетерпимості, були й матеріали, у яких порушувалися питання пресової етики та відповідальності за сказане й написане [30]. Ця проблема постає особливо гостро і в наш час, коли багато газет, задовольняючи невибагливі читацькі смаки, женуться за сенсаційністю й друкують будь-які матеріали без урахування соціальних, економічних, психологічних та інших наслідків, до яких ці публікації призводять у суспільстві.

Питання авторського права також розглядалося в газеті «Діло», але лише в інформувальному контексті, зокрема в невеликій замітці «Конгрес інтелектуальної співпраці» [15], де повідомлялося про «IV-й міжнародній конгрес союзів умових працівників».

1924 р. загальний збір товариства «Просвіта» постановив проголосити жовтень місяцем української книжки, але належного висвітлення на сторінках «Діла» ця проблематика набула лише в жовтні 1925 р. Зокрема, вона відкрилася статтею, розміщеною на першій шпальті газети, п. н. «Місяць книжки» [19], де популяризувалася потреба книжки для кожного громадянина, «бо вона є тим звеном, що лучить громадян одної нації, що говорить про її невмиручість, що підтримує віру й надію в краще майбутнє». Протягом місяця було опубліковано ще декілька статей статистично-аналітичного («Будень і свято української книжки» С. Сірополка [29]) й аналітичного («Книжка і наш інтелігент» М. Рудницького [27]) характеру. Зокрема, в останньому матеріалі автор критично підсумовує стан книжкового руху в Україні: «Висновки? Можна їх зробити сто, а десять навіть піддати на голосування як резолюції, які всі приймуть, а мало хто виконає. Та хто в своїх висновках у силі доказати, що є незалежний, духовно та інтелектуально, від нинішнього занепаду нашого книжкового руху?»

Жовтень 1926 р. відзначився ще більшою активністю висвітлення книжкового питання на сторінках «Діла». Наприклад, було частково втілено пропозицію, подану Михайлом Рудницьким ще 1925 р., про потребу розсилання листків «з оповістками книгарських новин і раніших видань, та з пропозиціями сплати» [27], бо книгарня Наукового товариства ім. Шевченка зробила навіть краще, подавши розлогий (на дві шпальти), поділений за змішаним принципом (поряд із поділом за жанрами є також підрубрики, де подано книжки за видом літератури чи тематикою, і хоча одна книжка могла потрапляти в кілька категорій групування, але була вміщена лише в тій, яка, на думку працівників книгарні, могла бути головною під час пошуку) список книг, які можна було придбати за

здешевленою ціною при продажі в місяць української книги [9]. Корисною статтею для відтворення стану видавничої справи 20–30-х рр. є публікація С. Сірополка «Свято книжки» [34], де він подає дані, що лише 52,6 % галичан уміють читати й писати, а також про те, що під кінець 1925 р. було 1142 бібліотеки товариства «Просвіта» із загальною кількістю книжок 115 388. Окрім того, автор виводив три джерела, де український читач міг одержати книжку: головним джерелом називав читальні «Просвіти», другим – ті видання, які можна позичити в місцевих інтелігентів (священик, учитель, кооператор та ін.), котрі постійно купляли книги, третім джерелом була власна бібліотека читача. Отже, С. Сірополк виокремлював три різних об'єкти, на які варто звернути увагу в межах свята книжки: «неграмотних, грамотних селян і робітників і т. зв. інтелігенцію», та зазначав, що «повинно користуватися різними засобами щодо здійснення свого завдання», зокрема неграмотних – закликати до поборювання неграмотності, грамотних робітників і селян – до відкривання бібліотек та читалень «Просвіти» й збору коштів на поповнення книжкових фондів, інтелігенції – нагадувати про обов'язок уводити читання книжки до своїх щоденних потреб та про обов'язок працювати на культурному полі серед свого народу. У контексті останнього обов'язку доречно відзначити публікацію учителя Івана Рачка «У місяці книжки» [23], де аналізується стан книгорозповсюдження з погляду читача.

На сторінках «Діла» висвітлюються аспекти редагування різних видів друкованої продукції, а також особливості функціонування часописів. Зокрема, ця тема мимоволі висвітлена в статті «Як стати «редактором»: «Ніде правди діти, у нас намножилось тепер стільки редакторів, що безумовно не перерахуєш їх на пальцях обох рук і ніг. Небаром дорівняють вони величезній кількості наших директорів і радників, а може і взагалі витиснуть своєрідний “штемпель” на моральних і культурних вартостях» [28]. Ця ж тема порушувалася у великій статті М. Рудницького «Журнали, видавці та література» [25], де автор зазначав, що «одним з найцікавіших явищ нашої нинішньої літературної кризи є неприродно велика скількість журналів, що родяться та вмирають як ефемериди. Хто не може стати письменником, може завсіди стати редактором журналу, в якому працюють на його “славу” ті, що хочуть бути письменниками, а не в силі стати бодай редакторами», а також, що «нема місяця, щоби не з'являвся в нас один журнал, нема місяця, щоби два не щезали. Заки встигнеш поспішити на свято уродин з привітною статтею – приготовлюй некрольоґ» (Докладна статистика створення й зникнення часописів міститься в монографії Л. Сніцарчук [37, 130–154]). Окрім цього, М. Рудницький оглядав такі журнали, як «Літературно-Науковий Вістник», «Стара Україна», «Літопис», «Культура», акцентуючи те, що видання часто не мали чітко вираженого спрямування, а ще частіше публікували зовсім невідповідні речі (наприклад, журнал «Культура», за словами автора займався пропагандою марксизму, а в «Літературно-Науковому Вістнику» не було ні літератури, ні науки). Проте автор статті позитивно відгукувався про діяльність дитячих журналів «Молода Україна» та «Світ Дитини» і радив «дорослим» журналам брати з них приклад. Про кращий порівняно із загальним станом книго- та пресовидавництва для дітей протягом аналізованого періоду неодноразово згадувалося на сторінках «Діла», зокрема в статтях «Новини дитячої літератури» Е. Грицака [6], «Дбаймо про книжки для дітей!» І. Лобая [18], «Слова й факти. (До питання про дитячу літературу)» С. Сірополка [35].

У виданні іноді з'являється інформація про книжкові виставки чи загалом виставки, на яких представлена видавнича продукція. Неординарною щодо цього була пражська виставка європейських промислових товарів «Veletrh» 1924 р., де відзначився Радянський Союз, представлений лише книжковою продукцією. Автор статті «Радянська книжка на пражських Veletrh-ax» [3] пропонує таку відповідь на запитання, чому ж саме книга стала презентантом Країни Рад: «Не в інтересах сучасних керманічів СРСР компромітувати себе власними фабрично промисловими “виробами”, своїми машинами та власними технічними “винаходами”. Окрім того, у “Ділі” міститься ще багато публікацій про суто книжкові виставки: “Книжкова виставка в Празі та загальні помічення з Конгресу” М. Галушинського [5], “Життя і книга” [31], «На книжній виставці в Празі» [32] та “Українська книжна виставка в Празі” С. Сірополка [36], “Українська книжково-графічна виставка” [39]. Усі ці статті стосуються заходів, у яких тією чи іншою мірою представлена українська продукція, але є й публікації, де розповідається про події, організовані представниками інших народів чи держав, наприклад виставка єврейської книжки у Львові 1924 р. Як слушно зауважує П. Ковжун, автор статті «Виставка гебрайської книжки (1914–1922)»: «Виставки книжок і преси взагалі – в останні часи

відомі цілому світові. Їх улаштовують держави, нації, а навіть партії та групи» [14], тож висвітлення перебігу виставкової діяльності в пресі було доволі звичним явищем.

Окрім видавничої справи, до якої дотичні українці, на шпальтах газети висвітлювали також проблеми закордонної книги, наприклад німецької (стаття «Кріза німецької книжки» [16] чи повідомлення в рубриці «Новинки» п. н. «Книжна продукція в Німеччині» [13]).

Упродовж аналізованого періоду іноді друкували матеріали про літературні конкурси, зокрема виявлено три повідомлення: перше – про літературний конкурс на написання монографії про життя й творчість Олександра Олеся, організований Українським громадським комітетом у ЧСР [17]; друге – про два літературних конкурси, оголошені львівським Товариством письменників та журналістів ім. І. Франка [20], конкурс на п'єсу «Кооперативи Український Театр»; третє – «Драматичний конкурс» [8]). Однак обговорюваність результатів цих конкурсів на шпальтах «Діла» була досить незначною, виявлено лише одну статтю – «Драматичний конкурс. Загальні причини та загальні наслідки» М. Рудницького – про конкурс «Кооперативи Український Театр». У публікації автор негативно відгукувався про матеріальне втілення надісланих творів, відзначаючи, що «більшість авторів ставилась до своєї п'єси менш-більше так “на чхаюче”, як більшість їх героїв до світа. Деякі прислали недбайливу мазанину, а один з них попросту бруліон, страшним почерком, на папері, якого вживають лише письменники в нужді, та великі пани у потребі», і про їх смислове наповнення: «Загальне (моє особисте) вражіння із прочитаних 21 п'єс таке, що більшість авторів – аматори-дилетанти». Про затребуваність нової якісної драматичної літератури можна судити з слів того ж автора: «З драматичною продукцією у нас важче як з якимнебудь іншим родом літератури. А тут, мов на глум, саме за цим родом питають якнайбільше. Провінційальні театри ростуть у нас як нужда, що приневолює людей шукати вільної професії та вести циганське життя» [24].

Окремої уваги заслуговує ґрунтовна стаття М. Рудницького «Знехтовані сторінки часопису», присвячена газетним і журнальним оголошенням, ставленню закордонних видавців до цього питання, яке, зокрема, висвітлювалося на з'їзді представників «Зєдинених Клюбів Світової Реклями», що «радили над поширенням та влєкшенням засобів у часописних оголошеннях». Автор перейнявся ідеєю вагомості рекламних та інших оголошень на сторінках часописів, скаржачись на те, що видавці вітчизняних видань звертають на них надто мало уваги, він наводив приклад такого оголошення: «У “Таймсі” довгий час була оповістка зі заголовком: “Маєш ідеї? – заробиш гроші”». Це був поклик до молодих письменників, щоби прислали свої твори до авторського бюро, «де виправляють рукописи, дбають за видрукування, ще й платять гонорар» [26]. Однак авторський оптимізм можуть дещо розвіяти випадки такого типу, як повідомлений у ч. 237 за 1926 р., про те, що в Парижі один авантюрний редактор пропонував свої послуги жінкам, котрі писали поезію й не могли потрапити до друку, за протекціонізм він брав з них гроші, але насправді жодним чином не сприяв. Тож оголошення як хаотичний прояв читацько-авторської думки є доволі нестабільним, навіть небезпечним видом рекламно-інформаційних повідомлень, і на цю особливість обов'язково треба зважати.

Значне зацікавлення журналістів викликав «Закон о попереджаючій цензурі книг», оповіщений у «Львівсько-Архієпархіальних Відомостях», зокрема заслуговує на увагу велика стаття «В обороні свободи науки» [1], де автор, Богдан Барвінський, критично відгукується про норми закону, наприклад про велику кількість заборон для світських католиків у публікуванні матеріалів, дотичних до релігії, та для перекладацької діяльності.

На сторінках «Діла» також інформувалося про видавничі проекти, як-от про передання частини прибутку з книжки на фонд «Рідної Школи», про що повідомлялося в замітках «Нова книжка» [20] та «В-во «Живі гроби» на «Рідну школу» [2].

Ще однією частиною видавничо-інформаційного комплексу на сторінках «Діла» є матеріали, які стосуються бібліографування преси, наприклад стаття «Українська преса в 1924 році» І. Калиновича [11]. У публікації містяться статистичні дані про вихід українських часописів у різних частинах земної кулі, що можуть бути корисним порівняльним джерелом для досліджень видавничої галузі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Видавці української преси й книги в 1923–1927 рр. під час польської окупації Галичини стикалися з багатьма проблемами розхитаної після-воєнної економіки, низького рівня національної свідомості, недостатнього рівня читацької культури, партійно-ідеологічної роз'єднаності народу. Багато проблем означеного періоду заново постають у незалежній Україні, тож засвоєння досвіду попередників у розв'язанні цих питань може згодитися сучасним видавцям.

Список використаної літератури

1. Барвінський Б. В обороні свободи науки / Богдан Барвінський // Діло. – 1925. – 20, 21 квіт.
2. В-во «Живі гроби» на «Рідну Школу» // Діло. – 1923. 9 черв.
3. В. К-о. Радянська книжка на пражських Veletrh-ax / В. К-о / Діло. – 1924. – 1, 2 квіт.
4. Галушчинський М. Видавнича діяльність «Просвіти» / М. Галушчинський // Діло. – 1923. – 17 лип.
5. Галушчинський М. Книжкова виставка в Празі та загальні помічення з Конгресу / М. Галушчинський // Діло. – 1926. – 31 лип.
6. Грицак Е. Новини дитячої літератури / Евген Грицак // Діло. – 1924. – 7, 9 верес.
7. День преси // Діло. – 1923. – 17 жовт.
8. Драматичний конкурс // Діло. – 1927. – 5 черв.
9. Жовтень – місяць української книжки // Діло. – 1926. – 5 жовт.
10. Зелінська Н. Періодика як джерельна база історії видавничої справи в Україні / Надія Зелінська // Українська журналістика в контексті доби : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23–24 верес. 2004 р., м. Львів / за ред. С. Костя. – Л. : [б. в.], 2004. – С. 67–70.
11. Калинович І. Українська преса в 1924 році / Іван Калинович // Діло. – 1924. – 21 верес.
12. Книжки – джерело лиха // Діло. – 1926. – 7 серп.
13. Книжна продукція в Німеччині // Діло. – 1923. – 9 трав.
14. Ковжун П. Виставка гебрійської книжки (1914–1922) / П. Ковжун // Діло. – 1924. – 26 черв.
15. Конгрес інтелектуальної співпраці // Діло. – 1926. – 15 берез.
16. Криза німецької книжки // Діло. – 1923. – 30 серп.
17. Літературний конкурс // Діло. – 1923. – 30 груд.
18. Лобай І. Дбаймо про книжки для дітей! / Іван Лобай // Діло. – 1926. – 28 лип.
19. Місяць книжки // Діло. – 1925. – 3 жовт.
20. М. Р. (Рудницький М.) Літературні конкурси / М. Р. // Діло. – 1926. – 18 лют.
21. Нова книжка // Діло. – 1923. – 14 квіт.
22. Палюх О. Українське книговидання у Львові 20-х років ХХ ст. в ретроспективі газети «Діло»: умови видавничої діяльності, мережа видавництв / Ольга Палюх // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. – Л. : [б. в.], 2009. – Вип. 1(17). – С. 177–198.
23. Рачок І. У місяці книжки / Іван Рачок // Діло. – 1926. – 26 жовт.
24. Рудницький М. Драматичний конкурс. Загальні причини та загальні наслідки / Михайло Рудницький // Діло. – 1927. – 31 трав., 1 черв.
25. Рудницький М. Журнали, видавці та література / Михайло Рудницький // Діло. – 1925. – 15, 16, 17, 18 трав.
26. Рудницький М. Знехтовані сторінки часопису / Михайло Рудницький. – 1924. – 26 лип.
27. Рудницький М. Книжка і наш інтелігент / Михайло Рудницький // Діло. – 1925. – 24 жовт.
28. Сверщак. Як стати «редактором» / Сверщак // Діло. – 1923. – 24 листоп.
29. Сірополко С. Будень і свято української книжки / Ст. Сірополко // Діло. – 1925. – 17 жовт.
30. Сірополко С. Етика літерата / Ст. Сірополко // Діло. – 1923. – 21 груд.
31. Сірополко С. Життя і книга / Ст. Сірополко // Діло. – 1926. – 20 трав.
32. Сірополко С. На книжній виставі в Празі. (Спостереження і та вражіння) / Ст. Сірополко // Діло. – 1925. – 25 трав.
33. Сірополко С. Ратуймо культуру / Ст. Сірополко // Діло. – 1923. – 1 листоп.
34. Сірополко С. Свято книжки / Ст. Сірополко // Діло. – 1926. – 15 жовт.
35. Сірополко С. Слова й факти. (До питання про дитячу літературу) / Ст. Сірополко // Діло. – 1923. – 24 лист.
36. Сірополко С. Українська книжна виставка в Празі / Ст. Сірополко // Діло. – 1926. – 3 листоп.
37. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс / Лідія Сніцарчук. – Л. : [б. в.], 2009. – 416 с.
38. Студінський В. А. Паперова промисловість України (ХVI – ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Володимир Аркадійович Студінський ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2005. – 34 с.
39. Українська книжково-графічна виставка // Діло. – 1924. – 18 квіт.
40. Шаповал Ю. Г. Діло (1880–1939 рр.): Поступ української суспільної думки / Шаповал Ю. Г. – Л. : [б. в.], 1999. – 384 с.